

The following two essays, 'The Brahmana according to their Babad' (Raechelle Rubinstein) and 'Ritual written. The song of the Ligya, or the killing of the rhinoceros' (Adrian Vickers), draw on textual representations of Balinese society. These essays make an important contribution to our understanding of the Balinese past, by adding to it the Balinese voice that is largely absent from historical studies of Bali. Rubinstein's brahmana *babad* texts provide glimpses of the way this relatively small yet ritually important social group sees itself and its relationship to Balinese society as a whole. Vicker's analysis of the mid-nineteenth century *geguriten* detailing the *ligya* ritual performed by the Dewa Agung of Klungkung in 1842 highlights the underlying tensions that underpin social relationships in Bali and the relationship between ruler and ruled.

In 'Temple and authority in South Bali, 1900-1980' Henk Schulte Nordholt focuses on a single branch of the former Balinese kingdom of Mengwi and examines the shifting political relationships that the incorporation of Bali into the colonial and later the Indonesian nation state entailed as well as the socio-political role of the regional temple that was the symbolic representation of their power. The rise and fall of Puri Mayun was directly related to its accommodation to new powers in the political arena on the one hand, and the need to affirm its position in traditional ways, through ritual, architectural, and textual representations on the other.

The tension between traditional Balinese practice and administrative controls imposed from outside is taken up in the remaining three essays, which deal with Bali in the post-war period. In 'A theatre of cruelty. The contexts of a Topéng performance', Hildred Geertz details an extraordinary case of ritualized political coercion. At the conclusion of the performance of a mask drama (*topéng*), in 1947 six pro-Republic dissident youths were beaten by the members of their village. This ritualized violence was supported by village authorities, traditional rulers, and (Dutch) state authority alike, and highlights the inherent ambiguity of the interaction of tradition, power and state control. The next essay, 'Bali in the 1950s: The role of the Pemuda Pejuang in Balinese political processes' by I. Ngurah Bagus, is an exposition of the role of Indonesian nationalist movements in Bali and the shift in power from traditional to state authority in the first decade of independence. The final essay in the volume by Carol Warren, 'Adat and Dinas. Village and state in contemporary Bali', is a contemporary reflection of the ongoing tension between the local village unit and the state. Warren examines the manner in which the steady encroachment of the nation-state, with its concomitant administrative restructuring of traditional local-level forms of government, has created tensions that have resulted in the undermining of local organizations best suited to further development.

In conclusion, this is an important book that will be of value to those with an interest in Balinese society, and the place of ritual in the dynamics of Balinese state relations, as well as to those who wish to explore the possibilities of travelling beyond the boundaries of traditional disciplines. Not only does it reflect the current state of Western writing about Bali but also points to future directions by focusing on the need to incorporate Balinese views, both past and present, into Balinese studies.

Helen Creese

M. van der Linden, e. a., ed., *Die Rezeption der Marxschen Theorie in den Niederlanden* (Schriften aus dem Karl-Marx-Haus XLV; Trier: Karl-Marx-Haus, 1992, 504 blz., DM 65,-, ISBN 3 926132 18 3).

In de periode maart-mei 1991 viel in het Karl-Marx-Haus in Trier een tentoonstelling te bezichtigen die als titel had meegekregen 'Die Verbreitung der Werke von Karl Marx und

Friedrich Engels in den Nederlanden'. Ter aanvulling op deze tentoonstelling werd daar op 12 en 13 april van genoemd jaar tevens een colloquium georganiseerd waarin de receptie van de marxistische theorie in ons land centraal stond. In de personen van Jan Gielkens en Marcel van der Linden werd bij de organisatie van tentoonstelling en colloquium steun verleend door het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis te Amsterdam.

De op het colloquium gehouden voordrachten zijn nu in bewerkte vorm door het Karl-Marx - Haus, mogelijk gefinancierd met behulp van uit Oostblok-proletariërs geperste meerwaarde, zeer fraai uitgegeven. Van der Linden trad op als eindredacteur. Gielkens zal verantwoordelijk zijn voor de afbeeldingen in de bundel van een aantal op de tentoonstelling aanwezige objecten, zoals prenten, portretfoto's, brieven, boeken, brochures en dergelijke; een selectie waaruit mag worden afgeleid dat deze expositie met van het IISG afkomstig materiaal uiterst interessant moet zijn geweest! Gielkens treedt in de bundel ook op als editor van tien brieven van de verwante Nederlandse familie Philips aan Marx, zijn vrouw en dochter Jenny uit de jaren 1861-1868. Tevens tekent Gielkens voor een bibliografie van de in het Nederlands in boek- of brochurevorm gepubliceerde werken van Marx en Engels uit de periode 1871 - 1990 (totaal 91 titels). De hausse viel in de jaren zeventig van onze eeuw; een verwarrende tijd, waarin velen met deze lectuur in de hand het spoor hunner vaderen bijster raakten en ook ik de tale Kanaans korte tijd dreigde te verleren. Hoogtepunt in deze collectie zijn ongetwijfeld de vertalingen van Marx liefdesbrieven (Weesp, 1982).

Het leeuwedeel van de bundel bestaat uit de omgewerkte voordrachten die stuk voor stuk uitgebreide bespreking verdienen, maar die ik in het kader van een bescheiden aankondiging uiteraard slechts kan aanstippen. Marcel van der Linden gaat eerst in op de beoordeling van Marx en Engels van de geschiedenis van 'die kapitalistische Musternation des 17. Jahrhunderts' en schetst vervolgens de interpretatie van de Nederlandse marxisten van de 'lange zeventiende eeuw' 1. Hierbij sluit aan een al even fraaie studie van Piet Lourens en Jan Lucassen over Marx als historicus van onze Republiek, waarin vooral Marx' keuze en gebruik van bronnen worden bekeken en in het kader van recente onderzoeksresultaten betreffende de gouden eeuw worden geplaatst.

Voorts zijn er opstellen over de relatie van Domela Nieuwenhuis, Christiaan Comelissen, Anton Pannekoek en Herman Gorter met het marxisme; respectievelijk van de hand van Altena, Wedman, Bock en Mergner. Buiting schrijft over de Marx-receptie in 'De Nieuwe Tijd' en Harmsen over die in de Nederlandse sociaal-democratie. Ongetwijfeld het meest origineel is de bijdrage van Frank Kalshoven over de marxistische waarde-theorie in Nederland tussen 1900 en 1940. Als econoom slaagt hij erin een uiterst boeiend stukje dogmen-geschiedenis betreffende de ideeën van Saks, Kuyper, Comelissen en De Wolff te schrijven dat wij 'gewone' historici door gebrek aan economisch-theoretische kennis tot nu toe nagenoeg gelaten hebben voor wat het was².

Al met al is dit een buitengewoon belangrijke bundel die kennis en inzicht vergroot, jeugd sentiment bevredigt en het tijdelijke leert bezien in het licht van het eeuwige.

L. Noordegraaf

1 Boeiend is te zien hoe kort geleden, op grond van deels hetzelfde bronnenmateriaal, onafhankelijk van Van der Linden Noordegraaf— we houden het netjes — tot andere accenten kwam (Leo Noordegraaf, 'In de knop gebroken. Historisch-materialisme in de Nederlandse geschiedschrijving omstreeks 1900', in: Boudien de Vries, e. a., ed., *De kracht der zwakken. Studies over arbeid en arbeidersbeweging in het verleden* (Amsterdam, 1992) 168-192.

2 Zie zijn inmiddels verdedigde dissertatie *Over marxistische economie in Nederland, 1883-1939* (UvA, 22 maart 1993).

J. Leenders, *Benauwde verdraagzaamheid, hachelijk fatsoen. Families, standen en kerken te Hoorn in het midden van de negentiende eeuw* (Dissertatie UvA 1992, Hollandse historische reeks XVII; Den Haag: Stichting Hollandse historische reeks, 1992, xvi + 458 blz., f80,-, ISBN 90 72627 08 3).

Na de proefschriften van Kooijmans en Lesger is dit de derde historische dissertatie over Hoorn in een decennium. Ook in kwalitatief opzicht zet Leenders een traditie voort, want dit is wederom een mooi boek.

Het boek van Leenders is bovenal een minutieuze beschrijving van het leven in Hoorn in de jaren vijftig van de vorige eeuw. De in de ondertitel genoemde families, standen en kerken fungeren als de voornaamste referentiekaders. Het boek is tot stand gekomen binnen het grote verzuilingsproject in Amsterdam, Leenders heeft echter de direct aan de verzuiling voorafgaande fase als voorwerp van studie gekozen.

De tekst is in vier luiken verdeeld, die in een fraaie boog zijn ondergebracht. In het eerste deel wordt een algemeen beeld van de stad gegeven. Hoorn rijst daaruit op als een dommelend provinciestadje met 8.000 inwoners, die allen samenspanden om zo veel mogelijk bij het oude te laten. In het tweede deel wordt dit globale beeld echter opengebrouwen. Een gedetailleerde analyse van inkomens en beroepen, huwelijken, geografische spreiding, kerkgenootschappen en verenigingen brengt een verregaande segmentatie van de Hoornse samenleving aan het licht. Leenders heeft een stratificatie ontworpen die bestaat uit drie standen: grote burgerij, burgerstand en minvermogens. Binnen die standen zijn echter weer segmenten te onderscheiden, acht in totaal. Elk sociaal segment had een eigen economische, kerkelijke en sociaal-culturele kleur. Door deze stratificatie heen liep echter een kerkelijke scheiding, tussen protestanten en katholiek, de belangrijkste kerkgenootschappen in Hoorn, met elk hun eigen patroon. De protestanten waren gemiddeld welgestelder en standsgevoeliger, zo blijkt.

In het derde deel worden de onderlinge verhoudingen verder geanalyseerd vanuit het perspectief van de levensstijl en aan de hand van de betrekkingen tussen de kerkgenootschappen. In het vierde deel wordt gedemonstreerd hoe zo'n in zichzelf verdeelde samenleving toch bijeen gehouden werd, dankzij de accommodatie-politiek van de lokale elites. Die zou vooral blijken uit het feit dat de katholieken min of meer vast konden rekenen op twee zetels in de gemeenteraad en dat zowel protestantse als katholieke kiezers in Hoorn daarmee rekening hielden. Voor dit laatste zijn echter slechts zeer indirecte aanwijzingen en het desbetreffende hoofdstuk 39 staat dan ook vol 'lijkt', 'vermoedelijk', 'plausibel' en andere formuleringen die een speculatief karakter verraden.

Het boek van Leenders is niet opgehangen aan een grote theorie. Het mag beschouwd worden als een typische exponent van de dichte beschrijving (*thick description*). Aan het eind waagt de schrijver zich echter aan enige beschouwingen over de verhouding tussen zijn bevindingen en de verzuiling. In de jaren vijftig was daarvan nog niet erg veel te merken. Kerk en religie speelden een zeer grote rol in het maatschappelijk leven, maar dat was nog niet opgelegd vanaf de kansel of het altaar, zoals later. De verzuiling is in deze visie dus eigenlijk een poging van de kerken om de verminderde religiositeit te pareren. De accommodatie-politiek van de elites stelde hen daartoe volop in staat. Deze had drie eeuwen lang (het welbekende 'plooiën en schikken') gediend om de religieuze standsgewijs verdeelde samenleving bijeen te houden. De accommodatie-politiek had echter geen antwoord op de ambities van een radicaliserende burgerij, die eigen opvattingen boven — en niet langer naast — die van andere groepen wilde plaatsen.

Behalve in de rijkdom van detaillering, bestaat de verdienste van Leenders' boek vooral uit twee zaken: hij besteedt veel aandacht aan de doorgaans veronachtzaamde middengroepen en